

Голас Радзімы

№ 23 (1801)
9 чэрвеня 1983 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Пасёлак Жамчужны, які размясціўся непадалёк ад Баранавіч, бадай што адзін з самых маладых у нашай рэспубліцы. Гісторыя яго не налічвае яшчэ і года. Па-будаваны ён для жывёлаводаў міжгаспадарчага прадпрыемства па вытворчасці свініны «Усходняе». У кожным з гэтых арыгінальных катэджаў жывуць адна-дзве сям'і. Жыллё, як бачыце, прыгожае, а да таго ж і вельмі зручнае. Трох-, чатырох-, пяціпакаёвыя кватэры забяспечаны цэнтральным ацяпленнем, гарачай і халоднай вадой, прыродным газам. Есць падсобныя памяшканні. Пры кожным доме невялікі прысядзібны ўчастак, дабротны хлеў для жывёлы і птушкі. Жамчужны вызначаецца элегантнасцю забудовы, добраўпарадкаванасцю тэрыторыі. Пасёлак паступова пашырае свае межы. Неўзабаве да гэтых 92 катэджаў дададуцца яшчэ дзесяць. Так што будзем чакаць новых наваселляў.

Фота С. КРЫЦКАГА.

АГРАПРАМЫСЛОВЫ КОМПЛЕКС:
ВОПЫТ І ПРАБЛЕМЫ

«Сеняшні дзень Палесся»
стар. 3

АДКАЗВАЕМ НА ЛІСТ СУАЙЧЫН-
НІЦЫ КЭРАЛ СКАНЛАН СА ЗЛУЧА-
НЫХ ШТАТАУ АМЕРЫКІ

«На ўскрайку Белавежы»
стар. 4

НА ПУЛЬСЕ ЖЫЦЦЯ

«Я для таго мабілізую
мову...»
стар. 6

Арвід Янавіч ПЕЛЬШЭ

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР, Савет Міністраў СССР з глыбокім жалем паведамлілі, што 29 мая 1983 года на восемдзесят пятым годзе жыцця пасля цяжкай хваробы памёр член Палітбюро ЦК КПСС, старшыня Камітэта партыйнага кантролю пры ЦК КПСС, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, двойчы Герой Сацыялістычнай Працы Арвід Янавіч Пельшэ. Абарвалася жыццё вядомага дзеяча Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы, палымянага інтэрнацыяналіста, аднаго са старэйшых прадстаўнікоў слаўнай кагорты бальшавікоў-ленінцаў.

У некралогу, падпісаным кіраўнікамі партыі і ўрада, гаворыцца што Арвід Янавіч Пельшэ нарадзіўся 7 лютага 1899 года ў Грунвальдскай воласці (цяпер Баўскі раён Латвійскай ССР) у сям'і селяніна. У 1914 годзе Арвід Янавіч паступіў на політэхнічныя курсы ў Рызе. Там ён у хуткім часе ўстанавіў сувязь з падпольнай камуністычнай арганізацыяй. У 1915 годзе А. Я. Пельшэ ўступіў у рады Камуністычнай партыі. З гэтага часу ўся яго дзейнасць непарушна звязана з барацьбой і гістарычнымі здзяйсненнямі Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

У гады першай сусветнай вайны Арвід Янавіч Пельшэ працаваў у майстэрнях Рыгі і Віцебска, фрээршчыкам на паравозабудаўнічым заводзе ў Харкаве, штампшчыкам у Петраградзе, грузчыкам у Архангельскім порце і ўсюды па заданнях партыйных камітэтаў вёў рэвалюцыйную агітацыю і прапаганду. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года А. Я. Пельшэ быў выбран дэпутатам Петраградскага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў. У ліпені-жніўні 1917 года ён, як дэлегат ад Архангельскай партыйнай арганізацыі, удзельнічаў у рабоце VI з'езда Камуністычнай партыі.

Арвід Янавіч Пельшэ прымаў актыўны ўдзел у падрыхтоўцы і правядзенні Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. У 1918 годзе ён быў супрацоўнікам ВЧК у Маскве. У 1919 годзе ўступіў у Чырвоную Армію, у барах якой праслужыў дзесяць гадоў, удзельнічаў у раях на франтах грамадзянскай вайны пад Рыгай і на Украіне, а затым знаходзіўся на рабоце ў армейскіх паліорганах. З 1929 па 1931 год А. Я. Пельшэ вучыўся ў Інстытуце чырвонай прафесуры і адначасова вёў выкладчыцкую работу ў радзе вышэйшых навучальных устаноў Масквы.

З 1933 па 1937 год Арвід Янавіч Пельшэ быў на-

чальнікам палітдзела Магаджанаўскага і Чорнаіртшскага саўгасаў Казахскай ССР, а затым працаваў у Наркомаце саўгасаў у Маскве. У 1937 годзе А. Я. Пельшэ накіроўваецца на выкладчыцкую работу і яму прысвоіўся званне дацэнта кафедры марксізму-ленінізму.

У пачатку 1941 года Арвід Янавіч Пельшэ быў выбран сакратаром ЦК Кампартыі Латвіі па прапагандзе і агітацыі. У перыяд Вялікай Айчыннай вайны разам з прапагандысцкай работай ён займаўся падрыхтоўкай партыйных і савецкіх кадраў. У лістападзе 1959 года А. Я. Пельшэ быў выбран першым сакратаром ЦК Кампартыі Латвіі. Пад яго кіраўніцтвам партыйная арганізацыя дабілася вялікіх поспехаў у развіцці эканомікі і культуры рэспублікі. З моманту ўтварэння Акадэміі навук Латвійскай ССР А. Я. Пельшэ — яе член-карэспандэнт.

З 1966 года А. Я. Пельшэ — член Палітбюро ЦК

КПСС і з таго ж часу — старшыня Камітэта партыйнага кантролю пры ЦК КПСС.

На ўсіх пасадах партыйнай і дзяржаўнай дзейнасці, адзначаецца ў некралогу, А. Я. Пельшэ аддаваў усе свае сілы, багаты вопыт і веды беззапаветнаму служэнню вялікім ідэалам марксізму-ленінізму. Ён унёс уклад у развіццё тэорыі і практыкі партыйнага будаўніцтва, у арганізацыю і ажыццяўленне партыйнага кантролю, ва ўмацаванні партыйнай і дзяржаўнай дысцыпліны. А. Я. Пельшэ актыўна ўдзельнічаў у дзейнасці КПСС па развіццю сувязей з брацкімі камуністычнымі і рабочымі партыямі.

За вялікія заслугі перад Радзімай Арвід Янавіч Пельшэ двойчы ўдастоены звання Героя Сацыялістычнай Працы, узнагароджаны сямю ордэнамі Леніна, ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі і многімі медалямі.

Светлая памяць аб Арвідзе Янавічу Пельшэ, верным сыне Камуністычнай партыі, які прысвяціў усё сваё жыццё вялікай справе камуністычнага будаўніцтва, назаўсёды захавецца ў сэрцах савецкіх людзей.

31 мая ў Калоннай зале Дома Саюзаў на высокім пастаменце сярод кветак была ўстаноўлена труна з цэлам памёршага. Масква развіталася з А. Я. Пельшэ.

Да пастамента былі ўскладзены вянкi ад Цэнтральнага Камітэта КПСС, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Савета Міністраў СССР, ад ЦК кампартыі саюзных рэспублік, Прэзідыумаў Вярхоўных Саветаў і Саветаў Міністраў саюзных рэспублік, міністэрстваў і ведамстваў, МГК КПСС і выканкома Массавета, МК КПСС і Масаблвыканкома, крайкомаў партыі і крайвыканкомаў, абкомаў партыі і аблвыканкомаў, грамадскіх арганізацый, ад родных і блізкіх памёршага.

Бясконцы людскі паток праз Калонную залу. Рабочыя заводаў і фабрык, супрацоўнікі устаноў сталіцы, працаўнікі Падмаскоўя, партыйныя, савецкія, прафсаюзныя, камсамольскія работнікі, дзеячы навукі і культуры, прадстаўнікі грамадскіх арганізацый, воіны Савецкай Арміі, студэнты развітваюцца з А. Я. Пельшэ.

Развітацца з памёршым прыйшлі кіраўнікі дыпламатычных прадстаўніцтваў замежных краін, акрэдытаваныя ў СССР.

Па рашэнню ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР А. Я. Пельшэ пахаваны 1 чэрвеня на Краснай плошчы, ля Крамлёўскай сцяны.

падзеі • людзі • факты

ПРЫЁМ

Ю. У. АНДРОПАВЫМ
А. і П. ГАРЫМАН

Генеральны сакратар ЦК КПСС Ю. У. Андропав прыняў вядомых амерыканскіх палітычных і грамадскіх дзеячаў Аверэла Гарымана і яго жонку Памелу Гарыман.

У прайшоўшай гутарцы Ю. У. Андропав адзначыў, што ў Савецкім Саюзе помняць аб плённай дзейнасці А. Гарымана на пасадзе пасла ЗША ў Маскве 40 гадоў назад. Тады нашы краіны былі саюзнікамі, сумесна абаранялі свет ад фашысцкай пагрозы. Сёння ў савецкіх людзей і амерыканцаў таксама ёсць агульны вораг — пагроза вайны, непараўнальнай па сваіх разбуральных выніках з перажытай.

Здавалася б, усведамленне гэтай небяспекі і павінна быць агульным назоўнікам, прымусіваючым дзяржаўных дзеячаў СССР і ЗША да ўзаемнай стрыманасці і здольным стаць асновай агульных намаганняў знайсці ўзаемапрымальныя дагаворанасці, каб не адбылося непараўнанага. На жаль, сказаў Ю. У. Андропав, таго адказнага падыходу з боку цяперашняй амерыканскай адміністрацыі мы не бачым. Палітыка, якая ставіць на мэце дасягнуць ваеннай перавагі над Савецкім Саюзам і дыктаваць яму свае ўмовы, з'яўляецца бесперспектыўнай. Яна толькі перакрэслівае тое пазітыўнае, што было дасягнута раней у адносінах паміж СССР і ЗША, і падрывае асновы давер'я паміж імі. У выніку склалася абстаноўка, якая не можа не выклікаць трывогу.

Ю. У. Андропав адзначыў, што ў Савецкім Саюзе аддаюць належнае прыхільнасці Аверэла Гарымана і Памелы Гарыман да справы ўмацавання ўзаемаразумення паміж савецкім і амерыканскім народамі, іх намаганням, накіраваным на паліпашэнне адносін паміж СССР і ЗША.

Муж і жонка Гарыман выказалі заклапочанасць цяперашнім станам савецка-амерыканскіх адносін і выказаліся за іх нармалізацыю ў інтарэсах народаў абедзвюх краін, у імя ўмацавання міру. Яны падзякавалі за прыём, аказаны ім у Савецкім Саюзе.

КАСМІЧНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ

«ВЕНЕРА-15»

У адпаведнасці з праграмай даследаванняў касмічнай прасторы і планет Сонечнай сістэмы ў Савецкім Саюзе ажыццёўлен запуст міжпланетнай аўтаматычнай станцыі «Венера-15».

Мэтай запуску з'яўляецца працяг навуковых даследаванняў паверхні і атмасферы планеты Венера, праводзімых з арбіты яе штучнага спадарожніка.

У стварэнні навуковай апаратуры станцыі разам з савецкімі спецыялістамі прымалі ўдзел спецыялісты Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі.

Станцыя павінна дасягнуць наваколляў Венеры ў пачатку кастрычніка 1983 года.

3 ВЫПАДКУ СВЯТА

ПАЕЗДКА ПАСЛА ІТАЛІ

З выпадку нацыянальнага свята Італі — Дня абвяшчэння рэспублікі — Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Італьянскай Рэспублікі ў СССР Джавані Мільуола наведваў Беларускую ССР і ўсклаў вянкi на могілках ва ўрочышчы «Барок» непадалёку ад Глыбокага, дзе разам з савецкімі грамадзянамі — ахвярамі нацызму пахаваны расстраляныя гітлераўцамі італьянцы, якія адмовіліся ў гады другой сусветнай вайны ваяваць на баку фашысцкай Германіі.

Пасол наведваў таксама мемарыяльны комплекс «Хатынь» і ўсклаў кветкі да Вечнага агню мемарыяла.

ГОСЦІ З-ЗА МЯЖЫ

ПРАФСАЮЗНАЯ ДЭЛЕГАЦЫЯ З ЙЕМЕНА

У Беларусі знаходзілася прафсаюзная дэлегацыя Народнай Дэмакратычнай Рэспублікі Йемен. Госці былі прыняты ў Белсаўпрофе, дзе іх азнаёмілі з арганізацыйнай структурай і дзейнасцю прафсаюзаў рэспублікі. Яны наведвалі Палац культуры і спорту чыгуначнікаў, сустрэліся з членамі прафсаюзага камітэта Мінскага падшпінкавага завода.

Кіраўнік дэлегацыі, старшыня Цэнтральнай рэвізійнай камісіі Усеагульнай канфедэрацыі рабочых прафсаюзаў НДРІ Абдула Касем Алі адзначыў, што знаёмства з дзейнасцю прафсаюзаў Беларусі было для іх вельмі карысным. «Многае з таго, што нас зацікавіла, мы выкарыстаем у сябе, — сказаў ён. — Вопыт Савецкага Саюза, яго бескарыслівае дапамога аблягаюць нашаму народу пераадоленне цяжкасцей у развіцці нацыянальнай эканомікі, адукацыі і аховы здароўя».

ВЫСТАУКІ

ЭЛЕКТРОНІКА З ГДР

Выстаўка-сімпозіум «Электронныя кампаненты з ГДР» адкрылася ў Гандлёва-прамысловай палаце БССР. Свае экспертныя магчымасці дэманструе на ёй народнае знешнегандлёвае прадпрыемства «Электронік экспарт-імпорт». Прадстаўлен шэры спектр навінак у галіне радыё- і тэлэтэхнікі, электронікі і мікраэлектронікі.

У зале выстаўкі.

БЕЛАРУСКАЯ АТАМНАЯ

ЗАКЛАДЗЕНЫ

ПЕРШЫ КАМЕНЬ

Днямі быў закладзены першы камень у фундамент Мінскай атамнай цацэнтралі. Будаўніцтва яе з'явіцца важным этапам у развіцці энергетыкі Беларусі. Станцыя будзе даваць у беларускую энергасістэму амаль трэць электраэнергіі, вырабляемай цяпер у рэспубліцы. Яна забяспечыць цяплом горад Мінск, дазволіць штогод зберагаць для іншых патрэб народнай гаспадаркі амаль 5 мільёнаў тон дэфіцытнага арганічнага паліва. Адначасова з атамнай ЦЭЦ запраектаваны і будзе будавацца сучасны горад.

Пачатку будаўніцтва першай у Беларусі атамнай ЦЭЦ быў прысвечаны мітынг, на якім выступілі другі сакратар Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі У. Бровікаў, міністр энергетыкі і электрыфікацыі СССР П. Непарожні, а таксама прадстаўнікі будаўнічых арганізацый.

ВЕСТКІ АД УСЮЛЬ

ГОМЕЛЬ. У мікрараёне будаўнікоў сельгасмашыны, што на праспекце Камсанаўтаў, гасцінна расчыніў дзверы комплекс гандлёвых прадпрыемстваў.

Ён уключае універсам «Маладзёжны», кафэ «Юнацтва», магазіны садавіны і гародніны, кулінары, кніжны. Універсам — буйнейшы магазін у горадзе, плошча яго гандлёвай залы — 650 квадратных метраў.

ВЯЛЫНІЧЫ. На ўскраіне вёскі Малы Кудзін паявілася новая вуліца. Не так даўно тут былі пабудаваны адразу дзесяць жылых дамоў.

СЛОНІМ. У розныя раёны Гродзеншчыны раз'ехаліся выпускнікі медыцынскага вучылішча. Дыпламы фельчараў і акушэраў атрымалі 169 юнакоў і дзяўчат.

Слонімскае медвучылішча — адна са старэйшых навучальных устаноў прыёманскага краю. Сёлета ён спаўняецца 44 гады.

ЗМЯНЯЦЬ ПРЫРОДУ Ў ЗГОДЗЕ З ЁЙ

СЁННЯШНІ ДЗЕНЬ ПАЛЕССЯ

Беларусь даўно называюць азёрным краем. Трэць тэрыторыі рэспублікі — 13 мільёнаў гектараў — займае раён вялікіх і малых рэк, азёраў, балот. Гэта Палессе.

На Палессі жылі нашы продкі — дрыгавічы і драўляне, тут вёў сваю небагатую гаспадарку селянін — паляшук, як здаўна называюць ураджэнцаў гэтых месцаў. На ўчастку, выбраным пад пасевы, карчаваў ён дрэвы і хмызняк, паліў іх. Попел служыў угнаеннем. У разрыхленую матыкай зямлю кідаў насенне. Першыя два гады збіраў ураджай, потым глеба бяднела, ён пераходзіў на новы ўчастак, і ўсё пачыналася спачатку. Паляшук ледзь зводзіў канцы з канцамі, а Палессе разбуралася, ці — скажам зноў мовай спецыялістаў — зніжалася біялагічная прадукцыйнасць асяроддзя. Развіццё рэгіёна ішло ў экалагічны тупік.

Ці можна прадоўжыць жыццё гэтай краіны? Такое пытанне не адзін год займае вучоных, гаспадарнікаў, меліяратараў, якія разам вырашаюць праблемы Беларускага Палесся.

Яшчэ нядаўна ворная зямля практычна была тут маленькімі астраўкамі сярод балот, дзе не разварнуцца ні трактару, ні тым больш камбайну. Сёння меліярацыйныя работы вядуцца на 60 працэнтах палескіх земляў, тут ураджай збожжа ўжо дасягае 45 цэнтнераў з гектара.

Асушаныя балоты па сваёй патэнцыяльнай урадлівасці не ўступаюць самым тлустым чарназэмам. Яны на 85—90 працэнтаў складаюцца з арганічных рэчываў. Другі дзіўны факт: падаючыся біялагічнаму распаду ў працэсе землекарыстання, урадлівасць гэтай глебы, як гэта ні парадкальна, не падае, а ўзрастае.

Сённяшняе Палессе — край мільёнаў гектараў пераўтваральных земляў, высокапрадукцыйнай жывёлагадоўлі, якая к 1990 году будзе даваць столькі мяса, колькі яго цяпер вырабляе ўся Беларусь. Аграрна-прамысловыя комплексы і прадпрыемствы Палесся азначаюць якасна новы ўзровень быту многіх тысяч сялян, якія жывуць у новых пасёлках, што надаюць хутчэй аграгарады, чым традыцыйную беларускую вёску. Такіх аграгарадоў ужо пабудавана 20, а ўсяго іх будзе 70. Сённяшняе Палессе — гэта сучасныя аўтаматэльныя дарогі, пракладзеныя там, дзе яшчэ нядаўна адзіным транспартам былі лодка або конь.

Палескую зямлю асвойваюць для таго, каб яе зберагчы. І ў працэсе асваення ўнікае мноства пытанняў. Да якой ступені можна асушаць балоты? Ці варта захоўваць паніжэнні на лясавых глебах? Ці знішчаць хмызняк і дробналессе? Ці не прывядзе гэта да абмялення шматлікіх рэк і азёраў? Ці не знізіцца прадукцыйнасць паліўнічых угоддзяў? Або вось пытанне, што хвалюе не толькі экалагаў, але і аграрыяў: ці варта культываваць на Палессі бульбу? Пасля ўборкі гэтай культуры поле, як правіла, стаіць аголенае да мая наступнага года. Арганіку зносіць вецер. За адзін год гектар палескай зямлі, заняты бульбай, страчвае 10—12 тон сухога торфу.

Становіцца ратуе зноў-такі пераарыентацыя на жывёлагадоўлю. Жывёлагадоўля — спаўняецца шматгадовых траў, якімі ўсё больш імкнучца заняць зямлю. Магутныя травастой — гэта сена, сянж, травяная мука. Харчовая праграма адводзіць Палессю ролю пастаўшчыка высокакаваларнага мяса. Аднак далейшая меліярацыя

можа прывесці да дэфіцыту вады, у якой такую патрэбу мае жывёлагадоўля. Вучоныя падлічылі: калі тэмпы меліярацыі і расходу вады будуць расці таксама, як у апошняе дзесяцігоддзе, да 2000 года дэфіцыт вады ў рэгіёне складзе тры мільярды кубаметраў.

Вось такі клубок праблем. Але вучоныя прыйшлі да вываду, што вырашыць іх можа не адмова ад меліярацыі, а правільны ўлік спецыфікі тэрыторыі, якая меліярыруецца.

Старшыня навуковага савета па праблемах Палесся акадэмік Беларускай акадэміі навук Іван Ліштван такім чынам фармулюе гэтую канцэпцыю:

— Вынікі прыродаўтвараючай дзейнасці людзей у многім залежыць ад таго, ці супадае яна з вектарам эвалюцыйнай прыроды, ці садзейнічае росквіту ландшафту. У мінулым яна вяла да яго збыднення. Праграма развіцця Палесся паказала шляхі вырашэння праблем гэтага рэгіёна. Яе сутнасць — комплекснае развіццё палескіх земляў у адпаведнасці з «эвалюцыйнай этыкай».

І першы шлях вырашэння праблемы: лічыцца з прыродай. Застаюцца недатыкальнымі некаторыя прыродныя ўчасткі не толькі для захавання экалагічнай раўнавагі ў рэгіёне, але і як арыенцір, які дазваляе вучоным і гаспадарнікам меркаваць аб стваральных сілах самой прыроды, аб вектары натуральнай эвалюцыі Палесся.

Цяпер у Палессі тры дзяржаўныя запаведнікі, 36 заказнікаў. Агульная запаведная плошча — 225 тысяч гектараў, а ўсяго пад асобым наглядам знаходзіцца каля мільёна гектараў.

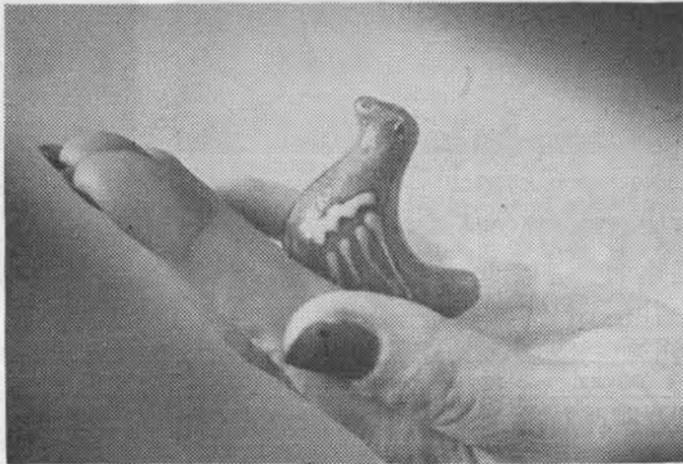
Другі напрамак — стварэнне рацыянальнага рэжыму чалавечай дзейнасці. У цэнтры Беларускага Палесся — горадзе Пінск — працуе трэст «Галоўпалессеводбуд», які аб'ядноўвае сёння 50 тысяч чалавек. У сферы дзейнасці гэтай арганізацыі ўсе меліярацыйныя аб'екты Палесся. Паляшчаючы землі, трэст выкарыстоўвае самы шырокі спектр тэхнічных сродкаў, якія дазваляюць весці вертыкальны дрэнаж, выкарыстоўваць для арашэння сістэму перасоўных устаноў, рэгуляваць узровень грунтовых вод шлюзамі.

Укараняецца аўтаматэчная сістэма. Яна дазваляе меркаваць аб узроўні вільготнасці глебы, датчыкі сігналізуюць аб недахопах або лішках вады на тым або іншым участку, і ў залежнасці ад сігналу вядзецца або спыняецца падача вады. Усе гэтыя сістэмы з часам злучацца ў адзіны водагаспадарчы комплекс рэспублікі.

Ужо ствараецца аўтаматэзаваная сістэма «АСК-ДНЕПР». Яна будзе кіраваць шматлікімі шлюзамі, затворами плацін, каскадамі вадасховішчаў з агульным запасам вады 25 кубічных кіламетраў (удвая больш, чым нясе Днепр сёння) і поўнасю рэгуляваць яе расход. У тым жа рацыянальным рэжыме запрацаюць і іншыя беларускія рэкі, закальчаныя ў адзіную тэхнічную сістэму, якая аб'яднаеца на сучасны матэматычны апарат.

Змяняць прыроду ў згодзе з ёй — такі сэнс пераўтварэнняў, якія праводзяцца сёння ў Палессі. Па сутнасці справы, вызначаны курс не толькі на прыбаўку новых палескіх мільёнаў гектараў да залатога фонду меліяраваных земляў краіны, але і на шырокае ўкараненне навукова-тэхнічнага прагрэсу ва ўсе галіны сельскагаспадарчай вытворчасці, больш таго — ва ўсе сферы жыцця палешукоў.

Рыгор КОЛАБАЎ.

Статыстыка сцвярджае, што па колькасці ганчарных вырабаў Беларусь займала адно з першых месцаў у дарэвалюцыйнай Расіі. Кожны год у гарадах, мястэчках, вёсках праводзіліся кірмашы, дзе гаспадыня магла выбраць па густу прыгожыя збанок, міску, кубак, а дзеці — свістульку, вырабленыя з гліны. Старое рамяство і цяпер не адышло ў нябыт, не забыліся яго традыцыйныя рысы. Толькі на сучасным этапе яно пастаўлена ўжо на прамысловую аснову.

Узяць, для прыкладу, Радашковічы. І ў далёкім мінулым за ганчарнымі вырабамі гэтага гарадка прыезджалі нават не з блізкага свету. А цяпер слава аб Беларускай вытворчым аб'яднанні мастацкай керамікі, якое размешчана тут, пераступіла межы нашай краіны. Заказаў на вырабы прадпрыемства паступае з кожным годам усё больш і больш. У сучаснай прадукцыі радашковіцкіх майстроў — строгі колер беларускай зямлі, бляск яе азёраў, хараваста родных мясцін, а нярэдка і гісторыя краіны. Толькі цяпер значная частка прадукцыі выпускаецца ў выглядзе сувеніраў, якія ахвотна купляюць замежныя турысты. НА ЗДЫМКАХ: Н. КУЛІКОўСКАЯ — адна з вопытнейшых майстроў Беларускага вытворчага аб'яднання мастацкай керамікі. Яна займаецца роспісам вырабаў; дзіцячая цацка — любімы сувенір замежных турыстаў.

Фота Я. ПЯСЕЦКАГА.

ХТО СТАНЕ ПЕРШЫМ ПАСАЖЫРАМ?

НОВЫ АЎТАВАКЗАЛ СТАЛІЦЫ

Міжнародны аўтобусны вакзал у Мінску быў пабудаваны ў 1962 годзе. У тым часу будынак добра адпавядаў архітэктурнаму абліччу Прывакзальнай плошчы, цалкам задавальняў патрэбнасці мінчан і гасцей Беларускай сталіцы ў аўтобусных зносінах.

Але за гады, якія мінулі, горад разросся, павялічылася яго насельніцтва. Цесна зрабілася на старым аўтавакзале. Разлічаны ён быў на абслугоўванне 5 тысяч пасажыраў штодня. А цяпер у святочныя дні прымае іх каля 20 тысяч. Але хутка пасажыры адчуваюць палёкту. Праз некалькі месяцаў першыя аўтобусы скіруюцца ў дарогу з новага аўтавакзала «Усходні» (так ён называецца), будаўніцтва якога заканчваецца ў мікрараёне Серабранка, побач з Партызанскім праспектам — адной з асноўных транспартных артэрыяў горада. Сюды няцяжка будзе трапіць амаль з любога раёна сталіцы. Некалькі маршрутаў гарадскога транспарту злучаць стары і новы вакзалы.

Давайце ўявім, што вы прыехалі на «Усходні», калі ён ужо дзейнічае. Па вялікіх сходах, якія нагадваюць уезд для машын, можна адразу трапіць на другі паверх. Тут паўколам размешчаны білетныя касы. Усяго іх шаснаццаць. Каб не хвалявацца ў чарзе, ці хоць білетаў на ваш рэйс, дастаткова зірнуць на светлае табло. Яно інфармуе пасажыраў пра наяў-

насць і цану білетаў на ўсе рэйсы.

Нарэшце, білет ужо ёсць у вас, а да адпраўлення аўтобуса застаецца яшчэ колькі часу. Чым заняцца? Калі ласка, падыміцеся на трэці паверх. Вас запрашае кафэ. Тут вы можаце падсілкавацца перад дарогай, выпіць кубачак кавы. Тады спускайцеся ўніз, у залу чакання. У ёй адначасова могуць адпачываць чатыры сотні пасажыраў. Калі вы не маеце чым заняць свой час, купіце ў кіёску газету або часопіс. На першым паверсе вы знойдзеце таксама сувенірны кіёск. Тут жа з аддзялення сувязі вы можаце тэлефонам званком ці тэлеграмай паведаміць пра свой прыезд.

Вось і надыйшоў час адпраўлення вашага аўтобуса. З залы чакання вы адразу трапляеце на перон. Ад бласлава надвор'я вас схвае дах, што казырком накрывае платформы адпраўлення аўтобусаў. А зараз, калі вы ўжо ўладкаваліся ў зручныя крэслы камфартабельнага аўтобуса, застаецца толькі пажадаць вам шчаслівай дарогі.

Прасачыўшы шлях пасажыра новага мінскага аўтавакзала, раскажам пра «Усходні» больш падрабязна.

Ён будзе абслугоўваць міжнародныя аўтобусныя лініі маскоўскага, магілёўскага, гомельскага, бабруйскага і некаторых іншых напрамкаў, а таксама безліч прыгарад-

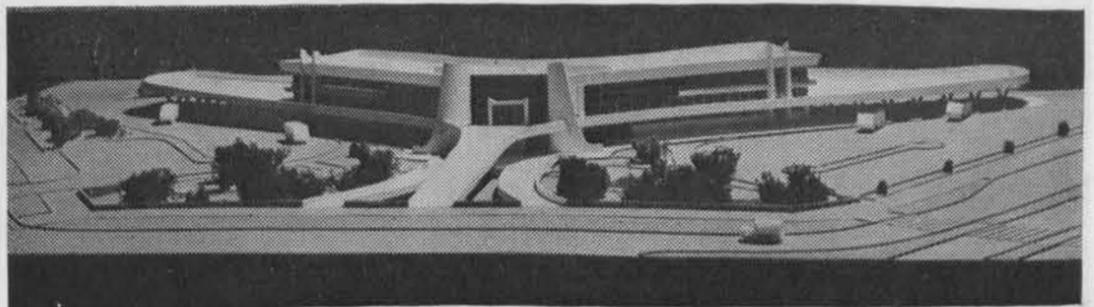
ных маршрутаў (кожныя суткі 12 тысяч пасажыраў). Да іх паслуг, апрача тых выгод, пра якія сказана вышэй, — аўтаматэчныя камеры захоўвання багажу, медыцынскі пункт, буфет, пакой маці і дзіцяці.

Стваральнікі аўтавакзала імкнуліся аздобіць унутраны інтэр'ер будынка, каб знаходжанне ў ім было прыемна пасажыру, уздымала настрой перад дарогай. На першым паверсе размешчана дэкаратыўнае мастацкае пано. Выява будзе сімвалізаваць дынаміку, рух, ахову акаляючага асяроддзя. Будаўнікі зрабілі мазачную падлогу шэрага і белага колераў. Калоны і лесвічныя пляцоўкі аздоблены мармурам. Мяккае асвятленне створаць сціплыя прыгожыя святільнікі. Усё гэта надасць вакзалу прывабнасць палаца.

Пакапаціліся тут і пра вадзіцеляў аўтобусаў. Аўтапарк Мінска забяспечыць патрэбнасці вакзала ў аўтобусах толькі на 30 працэнтаў. Астатнія дадуць іншыя гарады Беларусі і суседніх рэспублік. Пасля доўгай дарогі вадзіцелі змогуць адпачыць у гасцініцы. Да іх паслуг утульныя, добра абстаўленыя двухмесныя пакоі.

Вакзал птушкам раскінуў свае крылы. Пакуль тут яшчэ ўвіхаюцца цеслі, электрыкі. А неўзабаве «Усходні» гасцінна расчыніць дзверы перад першымі пасажырамі.

Сяргей АСТРАЎЦОЎ.

Так будзе выглядаць аўтавакзал «Усходні».

ВЫКОНВАЕМ ВАШЫ ПРОСЬБЫ

НА ЎСКРАЙКУ БЕЛАВЕЖЫ

З гэтым пісьмом ад Кэрал Сканлан са Злучаных Штатаў Амерыкі я і прыехаў у вёску Падомша. Была надзея, што могуць адшукацца сваякі Кэрал, таму адразу пацкавіўся, ці жывуць тут Скалковічы. Аказалася, што людзей з такім прозвішчам у вёсцы многа, але сваякоў у Амерыцы ніхто не мае.

— Хіба цяпер успомніш? — пацснуў плячыма самы стары са Скалковічаў — Захар. — Столькі гадоў прайшло, столькі падзей адбылося. Тут палавіна вёскі была Скалковічы, і ў многіх нехта паехаў за мяжу. Вельмі цяжкі быў час — ні зямлі, ні працы. А вярбоўшчыкі абяцалі дастатак за акіянам. Вось людзі і ехалі. З нашай сям'і двое таксама жывуць за мяжой. Адзін дзядзька ў Аргенціне, другі ў Бразіліі. У Злучаных Штатах няма нікога.

— А да вас у госці яны прыязджаюць?

— Былі па пару разоў. Дзядзька з Аргенціны зусім нядаўна, пазалетась. І на будучы год збіраецца прыехаць.

— Значыць, ім тут падабаецца?

— Як жа можа не падабацца на Радзіме, — нават здзівіўся Захар Скалковіч. — Праўда, многія яе не пазнаюць. Вельмі змянілася вёска за гэты час. Цяпер тут не засталася ніводнай старой хаты, якія помніў мой дзядзька. Усе жывуць у дыхтоўных дамах, маюць добрую гаспадарку. А раней не ведалі, як выбіцца з галечы. Гнулі спіну на паноў.

З Захарам і яшчэ адным Скалковічам — Аляксандрам мы абышлі Падомшу. Вёска зраслася з суседнімі Дзмітравічамі, і сёння яны разам

«Я мастак-акварэліст славянскага паходжання. Мае дзядуля і бабуля, чыё прозвішча было Скалковіч, пакінулі Беларусь у 20-х гадах. Як раскажаў мне дзядзька, яны прыехалі з вёскі Падомша, якая за некалькі дзесяткаў кіламетраў ад Брэста.»

Мне б хацелася больш даведацца пра тую мясцовасць, дзе знаходзіцца вёска, і атрымаць яе фатаграфіі, каб намалюваць карціну для майго бацькі».

утвараюць вялікі сучасны пасёлак — цэнтр саўгаса імя выдатнага балгарскага камуніста Георгія Дзмітравіча. Ёсць тут некалькі магазінаў, Дом культуры, бібліятэка, бальніца, сярэдняя школа, дзіцячы сад. Усё неабходнае для жыцця пад рукой, нікуды не трэба ехаць.

— Нічога гэтага, вядома, раней мы не мелі, — тлумачыць Захар. — Пра школу ў дзяцінстве маглі толькі марыць, а што такое бальніца, і зусім не ведалі. Таму і здзіўляюцца нашы замежныя госці, гавораць, што цяпер адсюль нікуды б не паехалі.

За вёскай бялююць карпусы малочнай і свінагадоўчай

фермы «Падомша». Ферма налічвае некалькі соцень свіней, вялікі статак буйной рагатай жывёлы.

— Як бачыце, жывём нядрэнна, — гаворыць Аляксандр Скалковіч. — У саўгасе добрая зарплата. Акрамя таго, кожны мае сваю гаспадарку — каровы, свінні, птушка, гарод. Людзі жывуць багата.

— За які ж час адбыліся ўсе гэтыя перамены? — спытаў я ў Скалковічаў.

— Пасля ўз'яднання ў 1939 годзе, — адказаў Захар. — Тады сталі арганізоўваць калектыўную гаспадарку, зразумелі, што разам і жыць, і працаваць лягчэй.

Людзі радаваліся, што нарэшце сталі гаспадарамі роднай зямлі. Але радасць працягвалася нядоўга. Праз два гады немец пайшоў вайною, спрабаваў зрабіць нас рабамі, але не ўдалося. Пасля вызвалення зноў пачалі будаваць саўгас. І вось вы бачыце, што ёсць цяпер.

Аляксандр Скалковіч раскажаў, што ў гады вайны многія мясцовыя жыхары ваявалі ў Савецкай Арміі. Іншыя пайшлі ў партызаны і герайна змагаліся з ворагам. Памяць пра тых, хто аддаў жыццё дзеля перамогі над фашызмам, святая шануюць сёння. У Дзмітравічах пастаўлены помнік 112 аднавіяскаўцаў, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Расказ пра Падомшу быў бы няпоўным, калі б я не згадаў яшчэ пра адно: Скалковічы правялі мяне на ўзгорак, адкуль былі відаць надзіва прыгожыя наваколлі: зялёныя палі і лугі з цёмнымі невялікімі гаімі. Нібы цапачныя, віднеліся Белая вежа і купалы царквы ў раённым цэнтры Камяніцы. З другога боку суцэльнай зялёнай стужкай працягнуліся лясы вядомага на ўвесь свет запаведніка — Белавежская пушча. А ўнізе хаваліся ў майскай зеляніне дрэў домкі Падомшы, звычайнай беларускай вёскі, з якой для дзесяткаў суайчыннікаў у ЗША, Аргенціне, Бразіліі і іншых краінах звязана паняцце Радзімы.

Рыгор ФАМЕНКА.

НА ЗДЫМКАХ: уезд у вёску Падомша; помнік землякам, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны; адна з вуліц пасёлка; царква ў Дзмітравічах; будуюцца новы дом.

Фота С. КРЫЦКАГА.

ПРОБЛЕМЫ

В МИРОВЫХ

МАСШТАБАХ

НЕГРАМОТНЫХ
ВСЕ БОЛЬШЕ?

Данные ЮНЕСКО: число неграмотных людей старше 15 лет во всем мире продолжает увеличиваться и к 1990 году составит, вероятно, 884 миллиона против 814 миллионов ныне и 700 миллионов человек в 1970 году. «Но почему?» — недоумевают многие наблюдатели. Другие отвечают: «Растет население Земли, а с ним и та его часть, которую не удалось обучить чтению и письму». Такое объяснение, однако, неудовлетворительно, оно само вызывает вопросы — «почему не удалось» и т. п.

Действительно, неграмотность среди взрослых в среднем для всего мира постепенно сокращается, правда, в относительных цифрах: 32 процента в 1970-м, 29 процентов в 1980-м, 26 процентов (прогноз) в 1990 году. Но если она все же ликвидируется, то почему так медленно, что обреченные на нее люди оканчиваются все многочисленней? Разве нельзя ускорить процесс настолько, чтобы и абсолютное их количество уменьшалось? Допустимо ли, чтобы оно к 1990 году стало на 70 миллионов больше?

Надо заметить, столь значительным этот прирост получился в расчете потому, что не была принята во внимание возможность массовых кампаний по ликвидации неграмотности. Между тем их реальность и эффективность игнорировать нельзя.

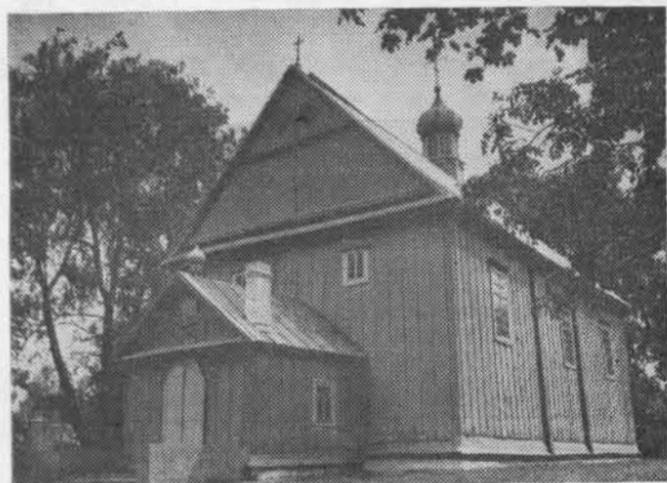
Вспомним хотя бы опыт с Никарагуа, где после революционного правительства национального возрождения развернуло поистине грандиозное наступление на невежество. Более 130 тысяч «альфаветисадорес» (добровольных учителей), к которым присоединились 1200 посланцев с Кубы, десятки преподавателей из других латиноамериканских государств, направленных в рабочие кварталы городов и глухие деревни, чтобы всюду организовать общедоступные уроки чтения и письма. «Год просвещения» (1980) превратил страну в «одну большую школу, где все граждане — ученики или учителя».

ОПЫТ СССР:
ОТ МАССОВОЙ
НЕГРАМОТНОСТИ
К ВЫСОКОЙ
ОБРАЗОВАННОСТИ

В 1906 году журнал царского министерства просвещения «Вестник воспитания» прикидывал: всеобщая грамотность в европейской части России достижима разве лишь через 120 лет, в Сибири и на Кавказе — через 430, в Средней Азии — через 4600 лет. Такими темпами решалась проблема. Хотя и непростая, она была решена при Советской власти за немногие десятилетия в масштабах всей многонациональной страны.

В 1920 году, когда учредили Всероссийскую чрезвычайную комиссию по борьбе с неграмотностью, на 10—20 учеников приходилось по одному перу, по карандашу и тетради на год.

Выходили из положения, как могли. Писали углем, самодельными чернилами

нашы славетныя землякі

ДАСТАЕЎСКІ І СПАСОВІЧ

из сажи, свеклы и т. п. Использовали оберточную бумагу в качестве писчей и типографской, а вместо букварей — газеты, журналы. Не хватало учителей — помогали вчерашние ученики. Создавались новые учебники, разрабатывалась письменность для не имевших ее прежде народов (добавилось около 50 алфавитов), вводилось преподавание на родных языках. Так за 1923—1939 годы было обучено свыше 50 миллионов неграмотных и около 40 миллионов малограмотных.

Особенно сложно было преодолевать вековую темноту, а то и дикость на Востоке с его феодальными, кое-где даже первобытными родоплеменными пережитками. Сегодня не верится, но это факт: вузов, например, в Средней Азии и Казахстане вообще не было до 1920 года. Ныне — почти 130, а число их студентов на миллион населения там больше, чем в ФРГ, Франции или Японии. Всего же в стране около 900 вузов; разумеется, они есть в достатке во всех республиках СССР. Практически любое образование бесплатно и общедоступно. Начальное стало обязательным еще в 30-х, полное среднее — в 70-х годах.

Не переставая совершенствовать свою систему просвещения, СССР обменивается опытом ее развития с другими странами, активно содействует молодому государству в скорейшей ликвидации неграмотности, в подготовке национальных кадров. Быстрее справляться с отсталостью — наследием колониализма, разрешать культурную революцию всюду, где это необходимо, помогают и другие члены СЭВ.

**ЕСЛИ МИР
РАЗОРУЖИТСЯ...**

Спору нет, форсировать ликвидацию неграмотности на всех континентах весьма нелегко. Проблема эта многопланова, и один из важнейших ее аспектов, понятно, материально-финансовый. Где взять дополнительные ассигнования на культурное строительство, если их источники везде ограничены, особенно в развивающемся мире? Вопрос непростой. Но при его анализе нельзя забывать: гонка вооружений отнимает у человечества уже 550 миллионов долларов в год. Ее прекращение высвободило бы колоссальные средства и силы на решение многих социальных задач, стоящих перед народами всей планеты.

Подсчитано: на 125 миллиардов долларов можно было бы обеспечить наиболее остро нуждающиеся страны на целых 10 лет разносторонней помощью — продовольственной, медицинской, педагогической... Так удалось бы усадить за парту десятки миллионов никогда не учившихся детей и взрослых, кто сызмала был вынужден добывать пропитание себе и своей семье любой ценой, порой «черной» работой (где уж там думать о посещении школы)...

Конечно, остановить «гонку смерти» нужно прежде всего ради жизни на Земле, чтобы надежно отвести от народов угрозу истребительной войны. Но повторим и подчеркнем: решение этой задачи № 1 позволило бы заодно переориентировать огромные материально-финансовые и интеллектуальные ресурсы на мирные цели, включая ликвидацию неграмотности.

Лев БОБРОВ,
обозреватель АПН.

Хто не чытаў рамана Ф. Дастаеўскага «Браты Карамазавы», не памятае яго герояў! Аднак вельмі нямногія, нават дасведчаныя людзі, ведаюць, што прататыпам для аднаго з іх — Фецокавіча, абаронцы Міці Карамазава, паслужыла рэальная асоба — Уладзімір Спасовіч, ураджэнец Беларусі, выпускнік Мінскай губернскай гімназіі, прафесар крмінальнага права Пецябургскага ўніверсітэта, а затым, паводле слоў слаўтага рускага юрыста канца XIX — пачатку XX стагоддзяў А. Коні, «адзін з самых выдатных дзеячаў рускай адвакатуры».

У. Спасовіч нарадзіўся ў сям'і ўрача ў Рэчыцы ў 1829 годзе. (Яго бацька — Даніла Спасовіч, доктар медыцыны, вучыўся ў Віленскім ўніверсітэце разам з будучым пэтам Адамам Міцкевічам). Аднак дзяцінства і юнацтва будучага адваката прайшлі ў Мінску, куды сям'я пераехала адразу ж пасля яго нараджэння. Скончыўшы мясцовую гімназію, У. Спасовіч у 1845 годзе паступіў на юрыдычны факультэт Пецябургскага ўніверсітэта, у якім быў пакінуты пасля заканчэння вучобы для падрыхтоўкі да выкладчыцкай дзейнасці. Абараніўшы спачатку магістарскую, а потым і доктарскую дысертацыю, ён у 1857 годзе стаў прафесарам крмінальнага права Пецябургскага ўніверсітэта. Аднак выкладчыцкая дзейнасць нашага земляка працягвалася нядоўга.

У 1861 годзе ў знак пратэсту супраць жорсткага падаўлення студэнцкага руху ён разам з групай прагрэсіў-

ных прафесараў (Стасюкевіч, Кавелін, Пышн і Уцін) пакінуў ўніверсітэт, а неўзабаве і ўвогуле спыніў выкладаць, цалкам прысвяціўшы сябе адвакацкай практыцы. На гэтай ніве, дзякуючы глыбокім прафесійным ведам, шырокай эрудыцыі і бліскучым здольнасцям прамоўцы, У. Спасовіч дасягнуў вядомасці.

Але, магчыма, самая галоўная прычына папулярнасці У. Спасовіча заключалася ў тым, што ў сваіх судовых прамовах ён заўсёды ўнімаў важныя сацыяльныя пытанні. У сувязі з гэтым А. Коні вельмі трапа заўважыў, што «па зместу сваіх прамоў Спасовіч з'яўляецца не толькі абаронцам... але і мысліцелем, для якога прыватны выпадак служыў прычынай для ўзняцця агульных пытанняў і іх ацэнкі з пункту гледжання палітыка, мараліста і публіцыста».

Настроены апазіцыйна ў адносінах да самадзяржаўна-памешчыцкіх парадкаў Расіі, У. Спасовіч асабліва ахвотна выступаў у якасці абаронцы па палітычных справах. У гэтай ролі ён прымаў удзел амаль ва ўсіх буйнейшых палітычных працэсах свайго часу. Для праектаваў назваць справу вядомага дзеяча рэвалюцыйнага руху Сяргея Нячаева, якая ўсхвалявала рускае грамадства ў пачатку 70-х гадоў XIX стагоддзя. «Працэс 193-х» — самы буйны палітычны працэс царскай Расіі, колькасць арыштаваных па якому пераўважала чатыры тысячы чалавек. Сярод абвінавачваемых знаходзіліся Жалябаў, Пяроўская, Марозаў, Мышкін, Кавалік і інш. Суд, які адбыўся ў 1878 годзе, вынес прыговор значна мякчэйшы за той, на які разлічваў урад. І ў гэтым немалая заслуга нашага земляка. Выступаў У. Спасовіч абаронцам і па справе, звязанай з падкопам пад вуліцу Малая Садовая, пры дапамозе якога народавольцы рыхтавалі забойства цара. (Выбуху не было толькі таму, што ў гэты дзень імператар паехаў у Зімна палац па другой вуліцы).

Характарызуючы гэты бок дзейнасці У. Спасовіча, А. Коні адзначаў, што «ў абарончых прамовах на палітычных працэсах ён развіваў строга праводзіму ім сістэму арганічнага развіцця дзяржавы, не адмаўляючы значэння паступовай дэмакратызацыі грамадства».

Зразумела, гэтыя словы А. Коні адлюстроўваюць не столькі рэвалюцыйныя, колькі рэфармісцкія адносіны Спасовіча да самадзяржаўна-памешчыцкай дзяржавы. Аднак для яго становішча і часу такая пазіцыя была несумненна прагрэсіўнай і рабіла адваката небяспечным чалавекам для самадзяржаўя. Гэта пацвярджаецца і тым, што У. Спасовіч у сваіх абарончых прамовах смела крытыкаваў найбольш адыёзныя фігуры з царскага акружэння. Буйны рускі юрыст другой паловы XIX стагоддзя С. Андрыеўскі ўспамінаў, што «ўся царская адміністрацыя — міністры, сенатары і пракуроры — міжволі глядзелі на яго (г. зн. Спасовіча — В. Ш.) знізу ўверх. Вялікі навуковы запас, культура, суровая сумленнасць і цудоўныя фарбы мастака заўсёды давалі яму магчымасць, калі не перамагчы, то звесці да смешнага сваіх праціўнікаў»¹. За гэта, паводле сведчання таго ж Андрыеўскага, калегі справядліва называлі У. Спасовіча «каралём адвакатуры», «першым адвакатам Пецябурга» і г. д.

Удзел у палітычных працэсах зрабіў імя Спасовіча вядомым і папулярным у перадавых колах рускай інтэлігенцыі. Талент У. Спасовіча ведалі і высока цанілі І. Ганчароў, І. Тургенеў, М. Чарнышэўскі, М. Дабралюбаў, П. Бабарыкін, А. Пышн і іншыя, а славы і Рэлін увекавечыў выдатнага адваката на адной са сваіх карцін — у звыклай для Спасовіча прамоўніцкай позе, з характэрным для яго жэстам правай рукі.

Зразумела, што і Ф. Дастаеўскі, які ўсё жыццё біўся над праблемай злчынства і пакарання, таксама не мог у сваёй творчасці прайсці міма фігуры У. Спасовіча. У «Дзённіку пісьменніка за 1876 год» ён прысвяціў яму, дакладней справе Кронсберга, у якой абаронцай быў У. Спасовіч, цэлы артыкул. Дарэчы, пра гэтую справу Ф. Дастаеўскі ўпамінае і ў рамана «Браты Карамазавы». (Рэказ Івана Карамазава аб тым, як бацькі збілі розгамі сямігадовую дзяўчынку).

І хоць у гэтым артыкуле Ф. Дастаеўскі крытыкаваў, зразумела, у магчымых для таго часу межах, судоводства самадзяржаўна-памешчыцкай Расіі, У. Спасовічу, як адвакату, ён усё-такі аддаў належнае. «...Спасовіч, — пі-

саў Ф. Дастаеўскі, — гэта талент. Дзе ні загавораць пра п. Спасовіча, паўсюль чуецца аднадушнае: «Гэта талент». Другі раз у дзённіку пісьменнік адзначаў: «...Спасовіч... надзвычай таленавіты адвакат».

Затым да асобы У. Спасовіча пісьменнік вярнуўся ўжо ў ходзе работы над раманам «Браты Карамазавы». Паглыбленаму разуменню прафесійных вартасцей слаўтага адваката Ф. Дастаеўскім садзейнічала яго знаёмства і дружба з А. Коні, які паводле яго слоў, кансультаваў пісьменніка пры стварэнні рамана. Лічычы сябе «заўсёды і перш за ўсё ўдзячным вучнем Спасовіча», А. Коні імкнуўся прыцягнуць увагу Ф. Дастаеўскага да тых якасцей Спасовіча, якія яму самому асабліва падабаліся ў настаўніку і якія ён імкнуўся пераймаць. Стаўшы з цягам часу непераможным прамоўцам, А. Коні добра адываўся аб здольнасцях прамоўцы У. Спасовіча: «У ліку многіх і многія гады, — пісаў ён, — я захапляўся яго арыгінальнымі, непакорнымі словамі, якія ён убіваў, як цвікі, у дакладна адпавядаючы ім паняцці, любаваўся яго гарачымі жэстамі і цудоўнай архітэктурай прамоў, трапазна логіка якіх сапернічала з глыбокай іх псіхалогіяй...»².

Пра гэтую рысу У. Спасовіча не менш цікавыя ўспаміны пакінуў і С. Андрыеўскі, які, як і А. Коні, зведаў на сабе яго добры ўплыў. «Яго глыбокі мужны бас падкрэсліваў яго моцнае перакананне. Але жывы тэмперамент і натхненне пастаянна хвалявалі яго голас... Яго словы западалі ў чужое сэрца, як кроплі гарачага сургучу. Яны зьялі і асвятлялі яго думку, як брыльянты і маланка».

На ўяўленне сучаснікаў магчыма ўздзейнічала і энцыклапедычная эрудыцыя У. Спасовіча. У сваіх успамінах А. Коні пісаў «пра шырокія гарызонты філасофскіх, сацыяльных і нават прыродазнаўчанавуковых ведаў, якія Уладзімір Данілавіч так паметна стэрэску ўмеў адкрываць слухачу скрозь лясны гушчар фактычных даных справы». Дарэчы адзначаць, што ў 1885 годзе за распрацоўку праблем псіхафізіялогіі, у якой ён выказаў шэраг цікавых ідэй, У. Спасовіч быў выбраны членам псіхіятрыч- (Заканчэнне на 6-й стар.).

На прасторах Родины

ТАШКЕНТУ 2000 ЛЕТ

Свой 2000-летний юбилей скоро сможет отметить Ташкент — столица Советского Узбекистана. Об этом шла речь на специальном заседании Научного совета по проблемам археологии Средней Азии и Казахстана, в работе которого участвовали ученые Москвы, Ленинграда, четырех Среднеазиатских республик — Узбекистана, Таджикистана, Туркмении и Киргизии.

Хотя ученые знали, что на месте нынешнего города люди жили еще в давние времена (археологи находили здесь остатки поселений, относящихся к эпохе неолита и ранней бронзы), точная дата основания города Ташкента до сих пор была неизвестна.

Название города в разные времена звучало неодинаково. Ташкент — «каменный город» (тюрк.) — эта этимология его имени впервые была предложена в XI веке великим ученым средневекового Востока Абу Рейханом Бируни. В X веке его называли Бинкент. Еще ранее — в первые века нашей эры он носил согдийское название Чач-кент. Тогда он был главным городом области Чач (араб. Шаш). Впервые она упоминается в 262 году в надписи правившего в Иране сасанидского царя Шапура I, но о ее городе письменные источники почти ничего не сообщали.

При раскопках последних лет, которые велись на территории современного Ташкента, найдено два археологических памятника — Минг-урук и Шаш-тепе — два свидетеля прошлого, которые помогли пролить свет на дату рождения столицы Узбекистана.

Установлено, что на территории Минг-урука в начале нашей эры находился небольшой городок (площадью всего 4 га). Он был окружен крепостной стеной, возведенной из глиняных блоков и сырцовых кирпичей. Ясно, что это было мощное фортификационное сооружение, ибо толщина обводной стены в основании 6,5 метра, а ее высота 5 метров. Возле стены найдено несколько помещений со следами ремесленных производств. Так, железные крицы свидетельствуют о развитии металлургии, а заготовки глины в другом помещении явно связаны с производством посуды. Она изготавливалась тогда и вручную, и с помощью гончарного круга.

Видимо, и медные кушанские монеты первых веков нашей эры, которые не раз находили на территории современного Ташкента, принадлежали ремесленникам, жителям древнего города и его округа.

Интересным памятником древности оказался и Шаш-тепе. В первых веках до новой эры здесь существовало небольшое укрепленное поселение сельского типа. Где-то в начале эры на его оплывших руинах возвели мощную обводную стену, которая окружала овальное пространство. Внутри находилась монументальная постройка с крестообразной планировкой. Она еще не полностью обследована, но предполагается, что это своеобразный храмовый комплекс.

Итак, около 2000 лет назад на территории современного Ташкента существовал укрепленный городок, где развивались ремесла и сельское хозяйство, шла торговля, существовал своего рода идеологический центр.

Вадим МАССОН,
профессор, член-корреспондент Академии наук Туркменской ССР.

ВЁСКА ВЫГАДАВАЛА І ВЫХАВАЛА ЯГО

«Я ДЛЯ ТАГО МАБІЛІЗУЮ МОВУ...»

Мар'ян Дукса... Вось перада мной на сталае шэсць кніжак яго паэзіі. Гэта не ўсё. Ёсць яшчэ асобным выданнем вершы для дзяцей, і недзе на выдавецкім канвееры марудна рухаецца новы зборнік, восьмы па ліку.

Мы—аднагодкі. Дзеці вайны. Мы нарадзіліся тады, калі злая навала яшчэ губіла тысячы жыццяў, паліла і руйнавала гарады і вёскі, але сілы яе ўжо былі не тыя, і фашысцкая нахабнасць не была такой нахабнай. І ўсё ж такі вайна і нам дыхнула ў твар сваім мярцвячым холадам. Пазней, ужо ў трэцім сваім зборніку «Станцыя», Мар'ян Дукса напіша:

Я нарадзіўся ў сорак трэцім
І выпіў горкі час да дна.
Я быў малы, але прыкмеціў,
Якога колеру вайна.

Ды калі б нават і не «прыкмеціў, якога колеру вайна», калі б нават не дэвалюа паспытаць пасляваенных цяжкасцей, усё роўна нельга забыць пра тую страшную навалу, бо

На Мядзельшчыне ўсё яшчэ акопы
Ніяк не зарастаюць з той вайны,
Па-над зямлёй прыўзняўшыся, як

копы,
Глядзяць магільным вокам з-пад сасны.

Нашы жыццёвыя шляхі праходзілі побач, у адным раёне, але перасякаліся яны мусіць усяго некалькі разоў. Ды і то не надоўга. Я вучыўся ў Свірскай сярэдняй школе, а ён працаваў механізатарам у сваім калгасе. Араў поле, сеяў хлеб, пасцігаў вялікую мудрасць сельніна і адначасова завочна набываў сярэдняю адукацыю. А яшчэ пісаў вершы. Шмат пісаў. Іх даволі часта чыталі на старонках раённай газеты. Я таксама захапляўся паэзіяй, патроху нешта рыфмаваў і вельмі зайдзросціў «трактарысту з Каракуліч». Зайдзрасць была светлая, бо як бы ні прыдзіраўся да яго тага-

часнай паэзіі, несумненна было адно: у літаратуру ідзе сапраўдны паэт.

Па-рознаму складваліся нашы жыццёвыя і творчыя шляхі, але мы заўсёды даражылі святым пачуццём зямляцтва, помнілі дарагія сэрцу звычкі і абрады нашай стараны, яе прыгожыя мясціны, нашы песні... І не выпадкова, што аднойчы на навагодняй паштоўцы Мар'ян напісаў мне:

Ёсць ва ўспамінах запаведнік,
Куток, куды ступіць не страх:
Маленства сонечны прыклетнік,
Вільготнай ёлкі вечны пах...

Ну як душа твая святкуе!
Што кажучы гродзенскія сны!
Няхай жа заўтра пашанцуе
Нам—людзям Свірскай стараны!

Ад трактара, ад раллі Мар'ян Дукса прыйшоў у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт на філалагічны факультэт. Ён яшчэ быў студэнтам, яшчэ трэба было два гады, як жартам кажучы, неслі «крыж на вулкі», калі выйшаў яго першы зборнік вершаў «Спатканне». І чытачы, і крытыкі сустрэлі маладога паэта даволі прыхільна. У друку адразу з'явіліся аж тры стапоўчыя рэцэнзіі на яго кніжку. Здавалася б, пасля такой літаратурнай заяўкі пра жыццё ў вёсцы няма чаго думаць. Ну сапраўды, земляробскі ўніверсітэт прайздэн. Вёска выгадала і выхавала яго. Цяпер трэба смела ісці ўсё далей і далей у літаратуру, рабіць пісьменніцкую кар'еру. Паэт — не аграром, які пасля інстытута застаўся ў горадзе. Тым больш, што большасць пісьменнікаў давала і дае вёска. Вунь колькі вясковых таленавітых хлопцаў і дзяўчат аселі ў сталіцы.

Ніколі Мар'ян не расказваў мне пра тое, што думалася і як пачувалася яму пасля заканчэння ўніверсітэта, пасля размеркавання. Пра гэта я даведаўся з яго верша «Успамін».

Пасля муроў сталіцы
І выпісак усіх

Хацелася напіцца
З крыніцаў баравых.

Мар'ян Дукса прыязджае настаўнікам у вёску Сола Смаргонскага раёна. Тут ён жыве і працуе да сённяшняга дня. Вучыць дзяцей, выхоўвае іх, піша вершы і паэмы. Многім гарадскім таварышам па пярэ здалася, што Мар'ян Дукса ўдалечыні ад шумлівага горада, ад вялікага свету, ад літаратурнага асяроддзя будзе разважаць у сваёй паэзіі правінцыяльна. Што тут сказаць наконт гэтага? Можна жыць у сталіцы і бачыць не далей свайго носа. Муза Дуксы не стала найўнай правінцыялкай. Яна заўсёды трымае свой палец на пульсе жыцця.

Я не таму бяруся за пяро,
За белы аруш прагна так рукамі,
Што думаю: зазвоніць серабро,
Спакусліва заззяе пад радкамі.

А я таму бяруся за пяро,
Я для таго мабілізую мову,
Бо веру па-ранейшаму ў дабро,
З якім у сэрца залітае слова.

Такое крэда не можа прадыхтаваць паэту правінцыяльная мяшчанка.

Хто ж ён па сваёму паэтычнаму характару — Мар'ян Дукса? Увогуле — лірык. Але гэта не значыць, што ўсё ў яго пра любоў ды прыроду. Канечне, ёсць і пра любоў.

Майго каханія карабель
Удаль паволі адплывае.

А хіба дрэнна сказана пра прыроду, пра свой родны кут?

Зноў ціхі дом цвіце —
З малінікам па пахі,
З грыбамі на пліце,
Што верасамі пахнуць.

Або:
Чакаць, дачакацца, убачыць бусліху,
спыніцца, здзівіцца, душой

страпянуцца...

Праз чуйнае сэрца «вясковага» паэта Дуксы праходзяць усе падзеі і асацыяцыі цяперашняга веку. Тэхнічны прагрэс

і ахова акаляючага асяроддзя, людскія ўзаемаадносіны, выхаванне падростаючага пакалення і, вядома ж, як паэт і проста як грамадзянін, не можа Мар'ян Дукса абыйсці важную і вострую тэму вайны і міру.

Нам нельга крочыць без трывогі,
Ты пільнасць вернуў памнож,
Бо цемрашала паўз дарогі
Трымаючы у кішэні нож.
Як многа іх яшчэ на свеце,
Праклятых небам і людзьмі.
Дыміцца ў памяці Асвенцім.
Баліць пакутліва Сангмі.
Салдат і волат тугажыльны,
Ніводнай клеткай не астынь,
Пакуль галосіць замагільна
Абзелюдзелая Хатынь.

Я не хацеў бы тут для прыкладу ўспамінаць ні Льва Талстога, ні Міхаіла Шолахава, якія жылі і тварылі ў сельскай мясцовасці. Я хачу сказаць толькі адно: дзе б ні жыў пісьменнік, ён павінен быць варты гэтага высокага звання. І Мар'ян Дукса разумее гэта. У вершы «Чаму?», калі паэту прыходзіцца адказаваць на назойлівае пытанні сваіх аднакурснікаў «чаму... не вывез на гару дыплом — буланы ўніверсітэцкі?», з нейкай прыкрасцю і шкадаваннем сам пытаецца ў іх:

Чаму ж вы не пытаеце спярша,
Калі мяне на вуліцы спаткалі,
На колькі вёрст узнеслася душа
За гэты час увесь па на вертыкалі!
Чаму вы не цікавіцеся тым,
Ці я ўжо згарэў, ці апантаны!..

Нельга думаць, што душа мастака заўсёды і ўсім задаволеная. Гэта заканамерна. Бо пачуццё самазадаволенасці губіць чалавека, тым больш паэта. Адно ў заключэнне хочацца дадаць: зусім нядаўна Мар'яну Дуксу споўнілася сорак гадоў. Але душа яго, абагачаная жыццёвай мудрасцю, па-ранейшаму ўзнёслая, па-ранейшаму рупіць яе харошай апантанасцю. **Артур ЦЯЖКІ.**

ДАСТАЕЎСКІ І СПАСОВІЧ

(Заканчэнне. Пачатак на 5-й стар.)

нага таварыства пры Ваенна-медыцынскай акадэміі.

Многія з рэальных рыс У. Спасовіча знайшлі ўвасабленне ў вобразе Фецыюковіча. Гэта і характарыстыка пецярбургскай славытасці, гэта значыць Фецыюковіча як «адваката самага першага, самага вучонага». Гэта і намік на ўдзел у палітычных справах, якія пасля яго абароны «станавіліся вядомымі на ўсю Расію і надоўга памятнымі». Гэта і здольнасць узяць у абарончых прамовах важныя сацыяльныя пытанні, і нават манера Фецыюковіча пачынаць абарончую прамову так, як гэта рабіў У. Спасовіч — «прама, проста і пераканана, ... без усякай ганарыстасці», што нярэдка выклікала нейкае расчараванне ў тых, хто прыходзіў яго слухаць першы раз. Вось як аб гэтым успамінаў А. Коні: «Як часта даводзілася ўяўляць сабе каго-небудзь, хто прыйшоў у суд першы раз паслухаць славутага Спасовіча. Спачатку ён здзіўлена нібыта пытаў у сябе: «Як? Няўжо гэта Спасовіч? Не можа быць...», а потым гаварыў сабе праз некалькі хвілін: «А гэта, бадай, ён! Ён і ніхто іншы!».

Нешта падобнае зведваюць і абыяцелі Скотапрыгоньёўска пасля пачатку прамовы Фецыюковіча. Аднак, калі Фецыюковіч скончыў гаварыць, то «захалпенне слухачоў было нястрымным, як бура. Было ўжо і немагчыма стрымліваць яго: жанчыны плакалі, плакалі і многія мужчыны, нават два саноўнікі пралілі слёзы».

Да гэтага сведчання можна было б дадаць нямала іншага, што гаворыць пра глыбокае веданне Ф. Дастаеўскім асобы У. Спасовіча — пратапыта Фецыюковіча.

Але, зразумела, поўнасцю атажсамліваць прататып і вобраз ні ў якім разе нельга. На вобразе Фецыюковіча адбілася і агульная задума твора, і асабістыя адносіны Ф. Дастаеўскага да адвакатуры таго часу, да якой ён (за рэдкім выключэннем) ставіўся вельмі адмоўна. Гэта значыць адлюстраванне і ў раманах. Яго Іван Карамазаў гаворыць такую фразу: «Рускі народ даўно ўжо назваў у нас адваката — «аблакат» — на-нятае сумленне».

Вядома, таму Фецыюковіч надзелены Ф. Дастаеўскім і іншай знешнасцю, і некаторымі рысамі, якіх у У. Спасовіча не было. Аднак той факт, што мадэллю для ства-

рэння Дастаеўскім вобраза абаронцы ў раманах «Браты Карамазавы» паслужыла асоба нашага земляка — У. Спасовіча, вельмі паказальны.

Да гэтага трэба дадаць, што і пасля 1880 года, гэта значыць выхаду ў свет «Братоў Карамазавых», У. Спасовіч працягваў прымаць удзел у палітычных працэсах. У 1885 годзе ён выступаў у якасці абаронцы па справе польскай партыі «Пралетарыят», якая паклала пачатак польскаму рэвалюцыйнаму рабочаму руху, а затым у 1887 годзе па справе Германа Лапаціна — першага перакладчыка «Капітала» К. Маркса на рускую мову, члена Генеральнага Савета Інтэрнацыянала, які разам з

групай рэвалюцыянераў 80-х гадоў паспрабаваў адрадыць разгромленую царызмам «Народную волю».

Цікава адзначыць, што ва ўсіх палітычных працэсах У. Спасовіч выступаў у якасці абаронцы бясплатна.

Пасля смерці У. Спасовіча ў 1906 годзе яго абарончыя прамовы на палітычных працэсах былі выдадзены асобнай кнігай і склалі адзінаццаты том збору яго твораў. Выдавец тома, відаць, прагрэсіўны чалавек, у кароткай прадмове адзначыў, што «гэта кніга з'явіцца каштоўным укладам у літаратуру гісторыі вызваленчага руху ў Расіі». З такой думкай нельга не пагадзіцца.

Вячаслаў ШАЛЬКЕВІЧ.

СУПРАЦОЎНІЧАЮЦЬ МУЗЕІ

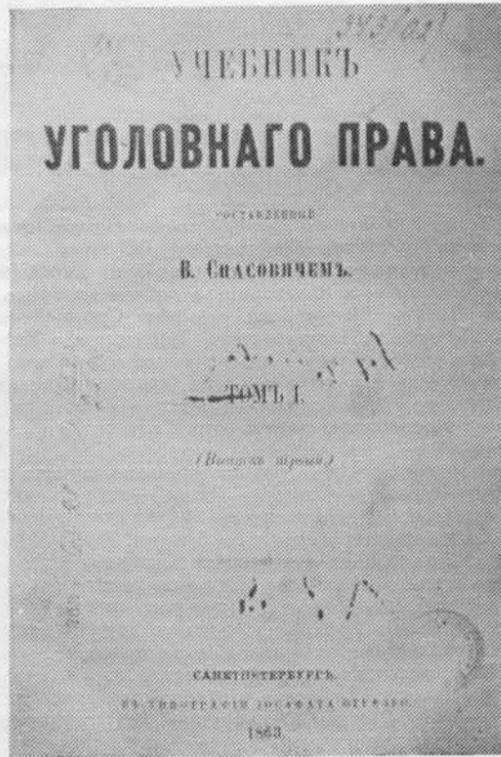
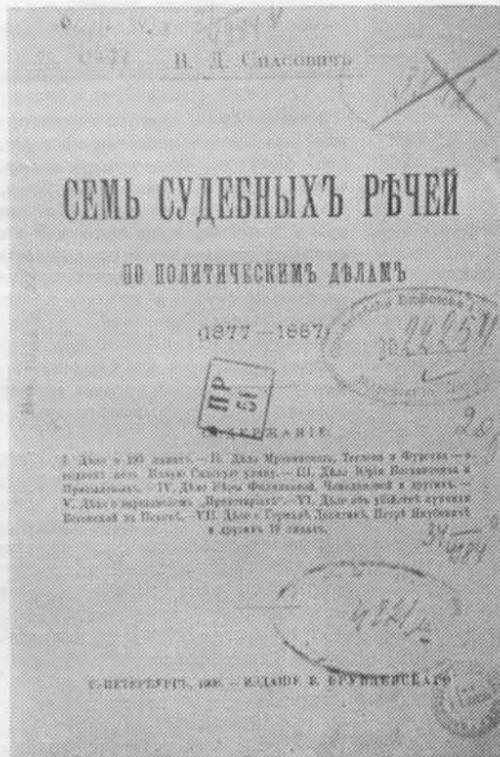
Мінскі абласны краязнаўчы музей, што знаходзіцца ў Маладзечна, добра вядомы ў рэспубліцы сваёй багатай і цікавай экспазіцыяй. Расказвае яна таксама і пра слаўнага сына Беларусі паэта Максіма Багдановіча.

Доўгі час музей узначальваў даследчык, вучоны Г. Кахановскі. Шмат цікавых звестак сабраў ён пра жыццё і творчасць М. Багдановіча на Маладзечаншчыне. Пра перыяд жыцця М. Багдановіча ў вёсцы Ракуцёўшчына Геннадзь Аляксандравіч расказаў у брашуры, якая нядаўна выйшла ў Мінску.

Цяпер музей узначальвае вялікі энтузіяст, заслужаны работнік культуры БССР В. Ляшковіч. Дзякуючы яго нястомным клопатам, у Ракуцёўшчыне ўстаноўлены мемарыяльны знак, які сведчыць аб тым, што тут правёў сваё творчае лета М. Багдановіч. Побач пісьменнікамі і грамадскасцю Маладзечанскага раёна пасаджаны сад, які людзі любоўна называюць Максімавым.

Адразу, калі быў створаны Літаратурны музей М. Багдановіча ў Мінску, паміж абодвума музеямі ўсталяваліся добрыя творчыя сувязі. Сёння яны выдатна супрацоўнічаюць у галіне масавай, прапагандыска-выхаваўчай работы. Так, у краінавіку пасляхова прайшоў суботнік у вёсцы Ракуцёўшчына, у якім удзельнічалі актывісты і супрацоўнікі абодвух музеяў. У сярэдняй школе вёскі Чысць адбыўся літаратурны вечар з удзелам пісьменнікаў, мастакоў, самадзейных спевакоў. Агульнымі намаганнямі пры падтрымцы бюро прапаганды СП БССР таксама праведзена багдановіцкае свята паэзіі каля мемарыяльнага знака і Максімавага саду ў Ракуцёўшчыне.

Міхась ПАЗНЯКОЎ,
дырэктар Літаратурнага музея М. Багдановіча.

Больш за 25 аркестраў прадпрыемстваў і арганізацый, калгасаў і саўгасаў, школ і Дамой культуры вобласці сабраліся ў Гомелі на традыцыйнае веснавое свята духовай музыкі. Парадным маршам прайшлі яго ўдзельнікі па вуліцах горада, выступілі ў аглядзе-конкурсе самадзейных аркестравых калектываў.

НА ЗДЫМКУ: адзін з лепшых самадзейных калектываў вобласці — духавы аркестр Добраўскага Дома піянераў.

Фота І. ЮДАША.

КАЛІ МАСТАЦТВА СЛУЖЫЦЬ

АНТЫГУМАННЫМ МЭТАМ

ТВОРЧАСЦЬ І ПАЛІТЫКА

Абмен культурнымі, духоўнымі каштоўнасцямі заўсёды адыгрываў важную ролю ў замацаванні ўзаемаразумення, дружбы і міру паміж народамі. Да захавання таго абмену заклікаюць Статут ААН, Заключны акт нарады ў Хельсінкі і іншыя міжнародныя дакументы. Аднак у шэрагу краін робяцца спробы затармазіць яго. Дзе і як гэта адбываецца? Якія канкрэтныя мэты пры гэтым праследуюцца? На гэтыя пытанні карэспандэнт Агенцтва друку Навіны напісаў адказ за доктара філа-софскіх навук прафесара Юрыя ЛУКІНА.

— Колькі існуе чалавецтва, столькі існуе і барацьба ідэй, — гаворыць Юрый Лукін. — Але ніколі барацьба не дасягала такога напалу, як у нашы дні. Прычыны гэтай з'явы відавочныя.

Свае няўдачы ў эканамічнай і палітычнай сферах капіталізм спрабуе кампенсаванне масіраваным наступленнем у сферы ідэалагічнай.

У гэтай сапраўднай «псіхалагічнай вайне» супраць сацыялізму актыўная роля адводзіцца мастацкай творчасці.

— Але ж на Захадзе зусім яшчэ нядаўна была шырока распаўсюджана канцэпцыя аб несумяшчальнасці ідэалагічных пастулатаў і мастацкай творчасці. Падкрэслівалася, што ў ідэалогіі і мастацтва задачы розныя. Напрыклад, падобны пункт гледжання знайшоў сваё адлюстраванне ў кнігах вядомых заходніх ідэолагаў Э. Фішэра «Мастацтва і суіснаванне» (Гамбург, 1967), Анры Арвона «Марксісцкая эстэтыка» (Парыж, 1970), Герберта Маркузе «Эстэтычнае вымярэнне. Крытыкі марксісцкай эстэтыкі» (Бостан, 1978).

— Гэта сапраўды мела месца. Але сёння буржуазныя ідэалогі не толькі прызнаюць залежнасць мастацтва ад ідэалогіі, але і адкрыта абвешчваюць гэтай творчасці прапаведзь антысаветызму і антысацыялістычных ідэй. Парадокс сучаснай буржуазнай культуры і буржуазнай філасофска-эстэтычнай свядомасці якраз і заключаецца ў тым, што ідэалогі, патраціўшы столькі намаганняў на адмову класавага характару мастацтва, сёння на першы план выставілі канцэпцыю «рэідэалагізацыі» мастацтва. Усе сродкі ўздзеяння на розум і сэрцы людзей — друк, кіно, радыё, тэлебачанне — мабілізаваны на тое, каб уводзіць у зман, унушаць уяўленне «аб райскім жыцці» пры капіталізме і ў той жа час паклёпнічаць на рэальны сацыялізм, прадстаўляючы ў карыкатурным выглядзе сацыялістычную рэчаіснасць.

— Не магілі б вы канкрэтна прывесці некалькі прыкладаў выкарыстання мастацкай творчасці ў падобных мэтах?

— Год назад у ЗША выйшаў на экраны фільм «Толькі для цябе». Гэта ўжо 12-я кінастужка аб прыгодах сакрэтнага агента 007 Джэймса Бонда, стужка, якая разам з такімі, як «Дзікія гусі», «Зялёныя берэты», «Раз, два, тры...», заклікана пераканаць заходняга гледача, што ЗША, якія за апошнія 30 гадоў больш за 200 разоў прымянялі ваенную сілу для дасягнення сваіх гегеманісцкіх, амбіцыйных намераў, быццам бы абараняюць «свабодны свет», выступаюць носьбітамі цывілізацыі, дэмакратыі і прагрэсу.

Адзін за адным ствараюцца фільмы аб вайне ў В'етнаме, у якіх амерыканская агрэсія падносіцца як гераічны эпос пра подзвігі абаронцаў так званых «свабоднага свету». Прыкладам можа служыць фільм Майкла Чыміна «Палаўнічы на аленяў», які пабіў усе рэкорды фальсіфікацыі. Цяпер, як паведамляе друк,

здымаецца чарговы, 15-ты па ліку анты-в'етнамскі баявік.

У пачатку лютага мінулага года прэзідэнт ЗША прадставіў на разгляд кангрэса праект ваеннага бюджэту на 1983 фінансавы год на фантастычную для мірнага часу суму — 263 мільярды долараў, і ў гэты ж самы час буйная камерцыйная кампанія Эн-бі-сі паказала па амерыканскаму тэлебачанню двухсерыйны 4-гадзінны антысаветскі фільм «Трэцяя сусветная вайна», у якім гледача пераконваюць у непазбежнасці ядзернай канфрантацыі з Савецкім Саюзам. Уражвае ў даным выпадку дзіўная сіхроннасць дзеянняў адміністрацыі, прапагандысцкага апарату і дзеячў мастацтва, якія кіруюцца камерцыйнымі, антыгуманнымі меркаваннямі. Цяпер у Галівудзе ідуць здымкі новага кінафільма «Парк Горкага» па аднайменнаму раману Марціна Круза Сміта, дзе зноў гутарка ідзе пра «падкопы Масквы».

Сумна, але факт: ад сваіх амерыканскіх калег не жадаюць адставіць пісьменнікі, кінематаграфісты, працаўнікі тэлебачання і іншых капіталістычных краін. Вялікай рэкламнай шуміхі ўдасцюіся, напрыклад, роман англійскага пісьменніка Фрэдэрыка Фарсайта «Д'ябальская альтэрнатыва», у якім апісваецца, як ажыццяўляючы сакрэтны план «Барыс», савецкая танкавая армада за некалькі гадзін акупіруе Заходнюю Еўропу. У Англіі нядаўна выйшаў фільм «Смелы перамагае» пра тэрарыстаў, якіх падбурхоуе Усход і якія захапілі рэзідэнцыю амерыканскага пасла ў Лондане і патрабуюць аднабоковага ядзернага раззбраення Захаду. У Японіі апублікаваны двухтомны раман Сінтара Ісіхары «Страта краіны», дзе таксама гаворыцца аб «пагрозе з Поўначы». У рамане разказваецца, як савецкі атамны падводны флот устанавіў на марскую блакаду Японіі, пазбаўляючы яе нафты, павозімай на танкерах, і выклікаючы тым самым энергетычны крызіс у краіне.

Да ідэалагічнай прапаганды падключваюцца апрача літаратуры і кіно і іншыя віды мастацтва. Адкасны супрацоўнік Інфармацыйнага агенцтва ЗША заявіў нядаўна, напрыклад, што праграмы вядомага джазавага выканаўцы Віліса Кановера — «адна з магутнейшых зброя амерыканскай знешняй палітыкі», таму што служаць добрай прынадай для прыцягнення ўвагі публікі да палітычных перадач «Голасу Амерыкі».

Так выглядае на справе «рэідэалагізацыя» мастацтва.

Выкарыстанне мастацкай творчасці ў палітычных мэтах, для прапаганды варожасці, нянавісці, насілля і войнаў паміж народамі, для ўмяшання ва ўнутраныя справы іншых краін ні да чаго добрага прывесці не можа. Наконт гэтага ў гісторыі ўжо ёсць сумны вопыт. Цана яму — 55 мільянаў загінуўшых у гады другой сусветнай вайны. У век атамных рэалій гэта цана можа аказацца невымерна большай.

Віктар МІХНОВІЧ.

СПАДЧЫНА

ПЕСНІ І ЛЕГЕНДЫ З БЕРАГОЎ БРАГІНКІ

Брагінскі раён — месца, дзе жыць добра вядомыя на Беларусі казачнікі і спявачкі. Пра тамашніх жыхароў жартуюць: «У Іх вёска не абы якая: у Іх і певень на тры губерні спявае». Надта ж спрытны, бойкі тут люд, шмат ведае ён розных легенд і паданняў, старадаўніх песень.

Фальклорныя крыніцы заўсёды б'юць з глыбіні, і кожная з Іх нясе з сабою багатыя звесткі пра жыццё і звычкі народа. Возьмем да прыкладу купальскія песні. Яны расказваюць пра тое, як людзі калісьці ставіліся да купання.

У вёсцы Калыбань захавалася песня, змест якой сведчыць пра тое, што купальскія гуляні мелі шмат агульнага з папярэднімі — каляднымі.

Рэчка Брагінка была некалі прыкметнай воднай артэрыяй на Палессі. Сам старадаўні Брагін, вядомы з 1147 года, будаваўся на ёй. Цікавую гісторыю расказвалі старэйшыя жыхары вёскі Чэрнеў, Л. і П. Шубянкі: «У нас паншчына была, а за Дняпром — казаччына. Сталі людзі ўцякаць ад паншчыны на той бераг. Пан даведаўся пра ўцекачоў, калі два браты Шубянкі ўжо былі на сярэдзіне Дняпра. Стаў ён іх клікаць, абяцаў дацьвольную зямлю там, дзе захоць. Вярнуліся яны і выбралі сабе месца на Брагінцы, якраз дзе цяпер Чэрнеў. Раней тут рыбы было да гібелі і бабры вадзіліся».

Брагінку ў старадаўнія часы морам называлі. Аб гэтым моры часцей за ўсё ўспаміналі на вяселлях: «Ой, у моры вады многа, а ў Ганначкі — радні многа; вычарпайце ваду з мора — забярыце мяне з гора».

Старэйшыя п'явунні з берагоў Брагінкі добра памятаюць песні: «Ой, ды ціха была на моры пагода», «Расцвітала Сіняе мора квятамі, да ўсё караблямі», «Дунай мой, Дунай!» і інш. Правобразам «Сіняга мора» ў нейкай ступені магло быць і Чорнае мора. Гэта нібы нават пацвярджаецца песняю «Чарнаморац з мора едзе». Дзіўна, аднак, чаму Чорнае мора паказваецца ў песнях гэтак зблізка. Дзяўчаты нашы пры выпадку самі ідуць на карабель, а матросы гаспадарыць і ў нас, і на моры, і на сушы, і на Дунаі. Тлумачыць гэта, відаць, можна рознымі прычынамі. Водныя шляхі зносілі калісьці адыгрывалі важную ролю. Таму Чорнае мора і Дунай не былі такімі ўжо далёкімі. Нельга недаацэньваць і

старадаўнія міфічныя ўяўленні, паводле якіх Чорнае мора і Дунай знаходзіліся ў «сваяцкіх» адносінах з нашым ландшафтам. Дунай да таго ж служыў своеасаблівым эталонам прыгажосці, адзінкай і спосабам вымярэння водных прастораў. І да нашых дзён застаюцца папулярнымі на берагах Дняпра і Брагінкі песні: «Плыве човен, калываецца», «Плыве човен да й накрыты лубам», «Ой, у полі крынічанька», «З-пад каменя вада льецца» і іншыя.

Выразна вылучаюцца сярод іншых і выдатна захаваліся на Брагіншчыне чумацкія песні. Жыццё чумака самае горкае («Ой, чумача, чумача, жыццё тваё сабача...»). Ён перавозчык і пераносчык цяжару, усё жыццё хадзіў у чорнай сарочцы, і калі памёр, смуткуюць па ім толькі яго памочнікі — валы («Ой, рыкнулі волікі, стоячы ў ярме, памёр, памёр чумачанька ў чужой старане»). Мелодыя чумацкай песні цалкам увабрала ў сябе няшчэрны смутак і адчай, і цяжкую на-тужную працу, і неадольную пра-гу жыцця.

Захаваліся, бо надоўга ўеліся ў косці, батрацкія песні. Гневам і скаргаю напоўнена песня «Хто не служыў у багатага пана, дык той гора не знае» (вёска Двор-Савічы). М. Савянок з вёскі Вязок памятае песню «Уцякала паншчына — аж горы трасліся!».

Зрэдку, як астраўкі ў сінім моры, захаваліся ў памяці старых людзей рэшткі гістарычных песень: пра Шаўрука — героя эпохі Івана Грознага, Кармалюка — кіраўніка сялянскага паўстання на Валыні ў дзевятнацятым стагоддзі.

Важнае месца ў фальклоры Брагіншчыны займаюць лірычныя песні. Асноўная іх тэматыка — каханне, лёс герояў, цяжкае выпрабаванне жыцця, барацьба і змаганне за лепшую будучыню.

Ёсць, напрыклад, на Брагіншчыне вёска Кавалі. Жыхары яе спрад-веку былі кавалямі. Таму і назва такая. У Кавалях і ў суседніх вёсках любяць спяваць лірычную песню «Каваль-кавалёчак». «Чаму ж каваль не кве рана-параненьку? Ці ў яго сталі-жалеза не хапае? Ёсць у яго і сталь, і жалеза, і памочнікі. Не хапае толькі шчасця, не дагледзеў дачку Кацярыну».

Гучаць над берагамі Брагінкі старадаўнія песні, у якіх захоўваецца памяць народа аб часах нялёгкіх, аб лёсе былым, горкім.

Васіль СКІДАН.

ДРУГІ РЭСПУБЛІКАНСКІ

У Магілёве прайшоў II Рэспубліканскі фестываль тэатраў лялек. У ім удзельнічалі творчыя калектывы з Магілёва, Гомеля, Гродна, Брэста, Мінска.

Фестываль будзе праводзіцца кожныя два гады. Ён павінен вырашаць задачы прапаганды дасягненняў тэатраў лялек, спрыяць абмену вопытам і інфармацыяй паміж работнікамі гэтага віды мастацтва, вылучэнню таленавітай творчай моладзі, павышэнню ўзроўню сцэнічнай практыкі.

Фестываль 1981 года праводзіўся ў Мінску, сёлета яго пляцоўкай стала сцена Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра. Надалей мяркуецца правесці гэты тэатральны форум ва

ўсіх абласных цэнтрах рэспублікі. У горад на Дняпры з'ехалася шмат гасцей: дэлегацыі тэатральных аб'яднанняў Арменіі, Грузіі, Латвіі, Украіны, Масквы, Ленінграда і Свядлоўска.

Кожны калектыв-удзельнік паказаў два лепшыя свае спектаклі (ра-ніцай і вечарам), якія назаўтра ж абмяркоўваліся. Адбылася таксама заключная канферэнцыя па выніках работы лялечных тэатраў Беларусі, па праблемах гэтага віды мастацтва ў нашай рэспубліцы. Але, бадай, самую шчырую ацэнку спектаклям нашых лялечнікаў далі гледачы — школьнікі Магілёва, якія былі запрошаны на фестываль.

ЛІТАРАТУРНАЕ СВЯТА

Яно прайшло для помніка Янку Купалу ў Мінску. Аматыры паззіі зма-лі сустрэцца з вядомымі нашымі па-этамі, якія прачыталі свае вершы, расказалі аб сённяшнім стане белару-скай літаратуры. Вёў сустрэчу лаў-рэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Анатоль Грачанікаў, высту-пілі Раіса Баравікова, Артур Воль-

скі, Уладзімір Карызна, Браніслаў Спрычан.

Гэтым святам у купалаўскім скве-ры пачаўся месячнік беларускай кні-гі, у час якога паўсюдна адбудуцца сустрэчы з пісьменнікамі, будуць а-рганізаваны выстаўкі-продажы гра-мадска-палітычнай і мастацкай літа-ратуры. Прямуюцца заяўкі па тэма-тычных планах 1984 года.

ЯГО ЗАХАПЛЕННЕ— ПРЫРОДА

Усе свае выхадныя дні аператар Гродзенскай студыі тэлебачання Г. Гулеўскі праводзіць на рацэ, возеры, у лесе. У час водпуску не едзе ў дом адпачынку. Бярэ фотаапараты — і на прыроду.

Любімыя мясціны Георгія Васільевіча — маляўнічая рака Котра і яе прытокі на граніцы з Літвой, ціхае ляснае азёрца, балоты, парослыя трыснягом, чаротам, кустоўем. Задумнае возера Белае — самае вялікае ў Гродзенскай вобласці. Срэбразонны Нёман. Белаўжская пушча... Яны — яго радасць і асялода. Ён можа пільнаваць цэлыя дні, каб «злавіць» характэрны момант у паводзінах жывёл. Яго мэта — паказаць людзям не толькі аблічча птушкі ці звера, але і іх адметныя рысы. Таму Георгій Васільевіч выдатна вывучыў паводзіны жывёл, спосаб іх жыцця. Ён выявіў месцы гнездавання некаторых рэдкіх відаў птушак, і зараз яны ўзяты пад ахову.

Тысячы здымкаў зрабіў Г. Гулеўскі. Іх можна ўбачыць па тэлебачанні, яны часта друкуюцца ў рэспубліканскім часопісе «Родная прырода», а таксама ў саюзных перыядычных выданнях, у кнігах і альбомах.

Г. Гулеўскі — удзельнік многіх выставак. Яго работы займалі прызавыя месцы на абласных, рэспубліканскіх і саюзных конкурсах, адзначаны прэміямі і дыпламамі.

М. ДЗЕЛЯНКОўСКІ.

ЖЫТА — ЗНАЧЫЦЬ

КРЫНІЦА ЖЫЦЦЯ

ЯК З ПУСТАЗЕМЛЯ АТРЫМАЎСЯ ХЛЕБ

Жыта было ў нашай краіне асноўным сялянскім хлебам. Нават тады, калі пшаніца шырока вырошчвалася ў паўднёвых стэпах і пшаніцу завозілі па ўсе гарады, дзе з яе пяклі белы хлеб, селянін усё роўна еў свой чорны. Еў і прыгаворваў: «А жытні хлеб — белама калачу дзед!» Ці так гэта? Хто ж старэйшы — пшанічны ці жытні хлеб?

Вучоныя ўстанавілі, што жыта ўвайшло ў шырокую культуру крыху больш, чым тысячу гадоў назад, тады як пшаніца ў культуры налічвае многія тысячы гадоў. Аднак белы хлеб з яе мукі сталі выпякаць не так даўно.

Радзіма жыта — Турцыя, Іран, Афганістан. Але там яно было вядома як пустазелле ў пасевах пшаніцы. Як жа яно з пустазелля ператварылася ў культурную расліну?

Гэтую загадку вырашыў акадэмік М. Вавілаў. У сваіх экспедыцыях па Ірану і Афганістану ён звярнуў увагу на тое, што з пад'ёмам у горы і ўзрастаннем суровага клімату пшаніца ўсё больш зрэджваецца і замяняецца больш вынослівым жытам. На падставе гэтага Вавілаў даказаў, што жыта з прасоўваннем пшаніцы з цёплага поўдня чым далей на халодны поўдзень Еўропы як больш зімаўстойлівае выцясняе з пасеваў пшаніцу і паступова замяшчае яе.

Вось чаму жыта ўвайшло ў культуру менавіта ў паўночных краінах. Рымскі пісьменнік і вучоны Пліній Старшы (I стагоддзе н. э.) адзначаў, што яму даводзілася сустракаць жыта-пустазелле на поўначы ў кельтаў, і яны нават спрабавалі выпякаць з яго хлеб.

На нашых палях жыта з'явілася ў часы Кіеўскай Русі. Да гэтага, калі і знаходзілі яго пры археалагічных раскопках, то як пустазелле ў пшаніцы. Толькі з X стагоддзя яно становіцца ў нас самастойным хлебам.

Арабскі падарожнік Ібрагім-Ін-Якуб, які наведаў Кіеўскую Русь у сярэдзіне X стагоддзя, пісаў: «Яны (славяне) сеюць летам і вясной і збіраюць два ўраджаі». Значыць, у гэты час разам з яравым збожжам вырошчваліся і азімыя, перш за ўсё, вядома, азімая пшаніца. Магчыма, з яе і магло вылучыцца жыта і заняць сваё месца ў пасевах. Тым больш, што сярод пустазельна-палявога жыта ёсць формы з ломкім і няломкім коласам.

Археалагі знаходзілі жыта, прытым іменна ў азімай форме, паколькі яно было засмечана азімым пустазеллем, у старажытным Ноўгарадзе і на Ладазе пад Ленінградам у сляях, якія адносяцца да XI—XII стагоддзяў. Азімае жыта ў культурнай форме рускія маглі атрымаць з краін Заходняй Еўропы. Як вядома, ноўгарадцы вялі ажыўленыя гандлёвыя зносіны з ганзейскімі купцамі. За паходжаннем жыта адтуль гаворыць і яго назва, блізкая да літоўскага ругіс і паўночнагерманскага руге. Пазней у нямецкай мове яно стала называцца роген. Моваведы мяркуюць, што па законах фанетыкі гук «г» перайшоў у рускай мове ў «ж», і атрымалася «рожь». Зрэшты, на Украіне і ў Беларусі гэтая культура па-ранейшаму называецца «жыта», што значыць крыніца жыцця. Так што азімае жыта магло з'явіцца ў нас двума шляхамі: у парадку выхаду з пустазелля пшаніцы і завозам насення культурнай формы з поўначы Еўропы.

У сярэдзіне мінулага стагоддзя па пасяўных плошчах азімае жыта ў Расіі займала першае месца, пакуль пазней, як гандлёвая, рыначная культура яго не абганяла пшаніца. Тым не менш насельніцтва, асабліва вясковае, харчавалася ў асноўным жытнім хлебам. Пшанічны, у прыватнасці белы, быў даражэй за чорны, і яго ела больш забяспечанае насельніцтва пераважна ў гарадах. Нездарма існавала прымаўка: «Жыта корміць усіх чыста, а пшаніца па выбару», дакладней, па кішэні. Пасяўныя плошчы пад жытам у нашай краіне значна скараціліся, удзельная вага яго ў пасевах зменшылася з 25 да 4 працэнтаў. І па ўраджайнасці жыта стала ўступаць пшаніцы, паколькі селекцыянеры мала займаюцца яго паліяпшэннем.

Статыстыкі-эканамісты называлі старую вёску жытня-аўсянай. Цяпер, яна стала пшанічна-ячменнай, паколькі пшаніца і ячмень перавышаюць па памерах пасяўных плошчы жыта і аўсу. Насельніцтва ў нас галоўным чынам цяпер ужывае пшанічны хлеб.

Па зімаўстойлівасці азімае жыта перавышае пшаніцу. Гэта падштурхнула вучоных да думкі скрыжываць іх, каб атрымаць больш зімаўстойлівую пшаніцу. Такія спробы неаднаразова рабіліся, найбольш удалай атрымалася апошняя. Ва Украінскім інстытуце раслінаводства пад Харкавам у выніку такога міжвідавага скрыжвання атрыманы новы від азімага збожжа, які назвалі трыцкале — ад злучэння лацінскіх назваў пшаніцы і жыта. Гэты новы від шырока вырабляюць з абнадежываючымі першымі вынікамі.

К. НАВУМАЎ.

ПОРТ

НА АЛІМПІСКИМ Грабным канале ў Крылацкім прайшлі міжнародныя спаборніцтвы на прызы Мемарыяла Юліі Рабчынскай.

Ізноў парадаваў Уладзімір Парфяновіч з Беларусі. Ён упэўнена выйграў дыстанцыю 500 метраў на байдарцы-адзіночцы. А на дыстанцыі 1 000 метраў у пары з Сяргеям Суператам заняў другое месца.

У ДОРТМУНДЗЕ (ФРГ) адбыўся матч за еўрапейскі гандбольны Суперкубак. Сустракаліся ўладальнікі Кубка чэмпіёнаў і Кубка кубкаў «Гумерсбах» і мінскі СКА.

Усяго адзін мяч (16:17) уступілі беларускія гандбалісты вядомаму заходнегерманскаму клубу. Усе газеты ФРГ адзначылі выдат-

ную гульні нашых спартсменаў.

КУРОРТНЫ горад Сан-Марына быў месцам правядзення чэмпіяната Еўропы сярод юніёраў па цяжкай атлетыцы.

Магілёўскі штангіст Юрый Юрчанка, які абараніў гонар зборнай каманды Савецкага Саюза, дамогся выдатнага выніку ў вагавай катэгорыі да 110 кілаграмаў. Яго сума — 372,5 кілаграма.

ТРАДЫЦЫЙНЫЯ міжнародныя спаборніцтвы па вольнай барацьбе на прызы праслаўленага беларускага асілка А. Мядзведзя прайшлі ў Мінску. Найбольшую колькасць першых месцаў занялі гаспадары дывана. Вось іх імёны: А. Багаваў, В. Крэйдзіч, А. Марковіч і М. Скрыпкін.

Прызы пераможцам уручаў сам А. Мядзведзь.

У ТРОХ ВІДАХ праграмы з чатырох дабіліся паспе-

ху савецкія спартсмены ў скачках на батuce на міжнародных спаборніцтвах у Адэсе. Сярод пераможцаў віцэчэмпіёнкі Ліля Іванова і Святлана Махат.

НАВІРАЕ тэмпы VIII летняга Спартакіяда народаў СССР. Усё больш і больш спартсменаў уключаюцца ў спаборніцтвы.

Днямі завяршылі спрэчку тэнісісты. Тройка прызёраў выглядае так: 1. Масква, 2. Украіна, 3. Беларусь.

У ПАДОЛЬСКУ майстры настольнага тэнісу разыгралі Кубак СССР. Першае месца (і мужчыны, і жанчыны) заняў спартклуб «Трактар» (Мінск).

У СТАЛІЦЫ Казахскай ССР Алма-Аце адбыўся чэмпіянат краіны па мастацкай гімнастыцы.

Галоўную спрэчку за медаль вялі зборныя каманды РСФСР-1, Масквы, Беларусі. У такім парадку яны і занялі месцы ў фінале.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 1020